

НАТАЛКА ПОЛТАВКА

ОПЕРА МАЛОРОССИЙСКАЯ
В 2-х ДЕЙСТВИЯХ

ДЕЙСТВУЮЩИЕ ЛИЦА

Возный Тетерваковский.

Горпина Терпилиха — вдова-старуха.

Наталка — дочь ее.

Петро — любовник Наталки.

Микола — дальний родственник

Терпилихи.

Макогоненко — выборный села.

ДЕЙСТВИЕ 1

Театр представляє село при реке Ворскле.
Через сцену улица малороссійских хат, к реке ведущая,
и в сей улице хата Терпилихи.

ЯВЛЕНИЕ 1

Н а т а л к а (*выходит из хаты с ведрами на ко-
ромысле, подойдя к реке, ставит ведра на берегу,
подходит на край сцены в задумчивости и поет*).

№ 1

Віють вітри, віють буйні, аж дерева гнуться;
О, як моє болить серце, а сльози не ллються. (2)

Трачу літа в лютім горі і кінця не бачу,
Тільки тогді і полегша, як нишком поплачу. (2)

Не поправлять сльози щастя, серцю легше буде,
Хто щасливим був часочок, по смерть
не забуде. (2)

Єсть же люди, що і моїй завидують долі,
Чи щаслива та билинка, що ростеть на полі? (2)

Що на полі, що на пісках, без роси, на сонці?
Тяжко жити без милого і в своїй сторонці. (2)

Де ти, милий, чорнобривий? Де ти? Озовися!
Як я, бідна, тут горюю, прийди подивися. (2)

Полетіла б я до тебе, та крилля не маю,
Щоб побачив, як без тебе з горя висихаю. (2)

До кого я пригорнуся і хто приголубить?
Коли тепер того нема, який мене любить. (2)

Петре! Петре! Де ти тепер? Може, де скитаєшся в нужді і горі і проклинаєш свою долю; проклинаєш Наталку, що через неї утерав пристанище; а може (*плачет*), забув, що я живу і на світі. Ти був бідним, любив мене — і за те потерпів і мусив мене оставити; я тебе любила і тепер люблю. Ми тепер рівня з тобою: і я стала така бідна, як і ти. Вернися до мого серця! Нехай глянуть очі мої на тебе іще раз і навіки закриються...

ЯВЛЕНИЕ 2

Наталка и возный.

Возный. Благоденственного і мирного пребиванія! (*В сторону*). Удобная оказія предстала зділати о собі предложеніє на самоті.

Наталка (*кланяясь*). Здорові були, добродію, пане возный!

Возный. «Добродію!»! «Добродію!»! Я хотів би, щоб ти звала мене — тее-то як його — не више-пом'янутим ім'ярек.

Наталка. Я вас зову так, як все село наше величає, шануючи ваше письменство і розум.

Возный. Не о сем, галочко, — тее-то як його, — хлопочу я, но желаю із медових уст твоїх слышати умильное названіє, сообразное моему чувству. Послушай:

№ 2

От юних літ не знал я любові,
Не ощущал возженія в крові;
Как вдруг предстал Наталки вид ясний,
Как райский крин, душистый, прекрасный;

Утробу всю потряс;
Кров взволновалась,

Душа змішалась;
Настал мой час!

Настал мой час; і серце все стонеть;
Как камень, дух в пучину зол топеть.

Безмірно, ах! люблю тя, дівицю,
Как жадний волк младую ягницю.

Твой предвіщаєть зрак
Мні жпзнь дражайшу,
Для чувств сладчайшу,
Как з медом мак.

Противні мні Статут і розділи,
Позви і копи страх надоїли;
Несносен мні сингкліт весь бумажний,
Противен тож і чин мой преважний.

Утіху ти подай
Душі смятенной,
Моєй письменной,
О ти, мой рай!

Не в состоянні поставить на вид тобі сили любви моєй. Когда би я іміл — тее-то як його — столько языков, сколько артикулов в Статуті ілі сколько зап'ятих в Магдебурзьком праві, то і сих не довліло би на восхваленіє ліпоти твоєй! Ёй-ей, люблю тебе до безконечності.

Н а т а л к а. Бог з вами, добродію. Що ви говорите! Я річі вашей в толк собі не возьму.

В о з н и й. Лукавиш — тее-то як його, — моя галочко! і добре все розумієш. Ну, коли так, я тобі коротенько скажу: я тебе люблю і женитись на тобі хочу.

Н а т а л к а. Гріх вам над бідною дівкою глумитися; чи я вам рівня? Ви пан, а я сирота; ви багатий, а я бідна; ви возний, а я простого роду; та й по всьому я вам не під пару.

В о з н и й. Ізложенніє в отвітних річах твоїх резони суть — тее-то як його — для любви ничтожні. Узвленное частореченною любовью сердце, по всім божеським і чоловічеським законам, не взираєть ні на породу, ні на літа, ні на состояніє. Оная любовь все — тее-то як його — ровняєть. Рци одно слово: «Люблю вас, пане возний!» — і аз, вишеупом'янутий, виконаю присягу о вірнім і вічном союзі з тобою.

Н а т а л к а. У нас єсть пословиця: «Знайся кінь з конем, а віл з волон»: шукайте собі, добродію, в городі панночки; чи там трохи єсть суддівен, пи-

сарівен і гарних попівен? Любую вибирайте... Ось підіть лиш в неділю або в празник по Полтаві, то побачите таких гарних, що і розказати не можна.

Возный. Бачив я многих — і ліпообразних, і багатих, но серце мое не імієть — тее-то як його — к ним поползновенія. Ти одна заложила ему позов на вічніі роки, і душа моя ежечасно волаєть тебе, і послі нишпорной даже години.

Наталка. Воля ваша, добродію, а ви так з-письменна говорите, що я того і не зрозумію; та і не вірю, щоб так швидко і дуже залюбитись можна.

Возный. Не віриш? Так знай же, що я тебе давно уже — тее-то як його — полюбив, як тільки ви перейшли жити в нашес село. Моїх діл околичности, возникающіі із неудобних обстоятельств, удерживали соділати призначіє пред тобою; тепер же, читая — тее-то як його — благость в очах твоїх, до фформального опреділенія о мосі участі, открой мні, хотя в терміні, партикулярно, резолюцію: могу лі — тее-то як його — без отсрочок, волокити, проторов і убитков получить во вічноє і потомственное владініє тебе — движимое і недвижимоє імініє для души моеї — з правом владіти тобою спокійно, безпрекословно і по своєї волі — тее-то як його — розпоряджать? Скажи, говори, отвічай, отвітствуй, могу лі бить — тее-то як його — мужем пристойним і угодним души твоєї і тілу?

Наталка (поет).

№ 3

Видно шляхи полтавської і славну Полтаву,
Пошануйте сиротину і не вводьте в славу.
Не багата я і проста, но чесного роду,
Не стиджуся прясти, шити і носити воду.
Ти в жупанах, і письменний, і рівня з панами,
Як же можеш ти дружиться з простими дівками?

Єсть багацько городянок, вибирай любую;
Ти пан возний — тобі треба не мене, сільськую.

(По окончанні пєнїя говорить).

Так, добродію, пане возний! Перестаньте жартовати надо мною, безпомощною сиротою. Моє все багатство єсть моє добре ім'я; через вас люди начнуть шептати про мене, а для дівки, коли об ній люди зашепчуть...

Музыка починає igrать прелюдіум.
Наталка задумується, а возний рассуждаєт
и смешные показуєт мины на лице.

ЯВЛЕНИЕ 3

Наталка и возный.
И после выборов, показавшись на сцену, поет.

№ 4

Дід рудий, баба руда,
Батько рудий, мати руда,
Дядько рудий, тітка руда,
Брат рудий, сестра руда,
І я рудий, руду взяв,
Бо рудую сподобав.

Ой по горі по Павянці
В понеділок дуже вранці
Ішли наші новобранці;
Поклонилися шинкарці;
А шинкарка на них — морг:
«Іду, братики, на торг».

Ішли ляхи на три шляхи,
А татари на чотири,
Шведи-враги поле вкрили;

Козак в лузі окликнувся —
Швед, татарин, лях здригнувся,
В дугу всякий зігнувся.

По мере приближення виборного к оркестру
Наталка підходить к ведрам, берет их и уходить домой.

В о з н ы й. Чи се — тее-то як його — нова пісня,
пане виборний?

В ы б о р н ы й. Та се, добродію (*кланяється*), не
пісня, а нісенітниця. Я співаю іногді, що в голову
лізе,— вибачайте, будь ласкаві, я не добачив вас.

В о з н ы й. Нічого, нічого. Відкіль се так? Чи
з гостей ідете — тее-то як його?..

В ы б о р н ы й. Я іду із дому. Випроводжав
гостя: до мене заїжджав засідатель наш, пан Щи-
павка; так уже, знаєте, не без того,— випили по
одній, по другій, по третій, холодцем та ковбасою
закусили, та вишнівки з кварту укутали, та й, як
то кажуть, і підкріпилися.

В о з н ы й. Не розказовав же пан Щипавка якої
новини?

В ы б о р н ы й. Де то не розказовав! Жаловався
дуже, що всьому земству урвалася тепер витка,
та так, що не тільки засідателям, но самому комі-
сарові уже не те, як давно було... Така, каже, ха-
лепа, що притьмом накладно служити. Бо, каже,
що перше дурницею доставалося, то тепер або
випросити треба, або купити.

В о з н ы й. Ох! Правда, правда; даже і в повіто-
вом суді, і во всіх присутственных містах униніє
воспослідовало; малійшая проволочка ілі прижи-
мочка просителю, як водилось перше, почитається
за уголовное преступленіє; а взяточок, сиріч — ви-
нуждений подарочок, весьма-очень іскусно у істця
ілі отвітчика треба виканючити. Та що і говорить!
Тепер і при рекрутських наборах вовся не той по-
рядок ведеться. Трудно становиться жить на світі.

Виборний. Зате нам, прбстому народові, добре, коли старшина, богобоязлива і справедлива, не допуска письменним п'явкам кров із нас смоктати... Та куди ви, добродію, налагодились?

Возний. Я наміревал — тее-то як його — посітити нашу вдовствующую дякониху, но, побачивши тут Наталку (*вздыхаєт*), остановився побалакати з нею.

Виборний (*лукаво*). Наталку? А де ж (*осмагриваєтсѧ*) вона?

Возний. Може, пішла додому.

Виборний. Золото — не дівка! Наградив бог Терпилиху дочкою. Крім того, що красива, розумна, моторна і до всякого діла дотепна,— яке у неї добре серце, як вона поважає матір свою; шанує всіх старших себе; яка трудяща, яка рукодільниця; себе і матір свою на світі держить.

Возний. Нічого сказати — тее-то як його,— хороша, хороша і уже в такому візрі...

Виборний. Та й давно б час, так що ж? Сирота, та іще і бідна. Ніхто і не квапиться.

Возний. Однак ж я чув, що Наталці траплялись женихи, і весьма пристойніі, наприклад, тахтауловський дячок, чоловік знаменитий басом своїм, ізучен ярмоля і дуже знаєть печерськолаврський напів; другий волосний — тее-то як його — писар із Восьмачок, молодець не убогий і продолжающий службу свою безпорочно скоро год; третій — підканцелярист із суда по імені Скоробреха і многії другії, но Наталка...

Виборний. Що? Одказала? Добре зробила. Тахтауловський дяк п'є горілки багато і уже спада з голосу; волосний писар і підканцелярист Скоробреха, як кажуть, жевжики обидва і голі, ващеці проше, як хлистки, а Наталці треба не письменного, а хазяїна доброго, щоб умів хліб робити і щоб жінку свою з матір'ю годовав і зодігав.

Возний. Для чого же неписьменного? Наука — теє-то як його — в ліс не йде; письменство не єсть преткновеніє ілі поміха ко вступленію в законний брак. Я скажу за себе: правда, я — теє-то як його — письменний, но по благості всевишнього єсмь чоловік, а по милості дворян — возний, і живу хоть не так, як люди, а хоть побіля людей; копійка волочиться і про чорний день іміється. Признаюсь тобі як приятелю, буде чим і жінку — теє-то як його, — і другого кого годовати і зодігати.

Выборный. Так чом же ви не одружитесь? Уже ж, здається, пора. Хіба в ченці постригтись хочете? Чи ще, може, суджена на очі не нависла? Хіба хочете, щоб вам на весіллі сю пісню співали? Ось слухайте.

(Выборный поет).

№ 5

Ой під вишнею, під черешнею
Стояв старий з молодію, як із ягодою. (2)

І просилася, і молилася:
«Пусти мене, старий діду, на улицю погулять!» (2)

«Ой я й сам не піду, і тебе не пуцу:
Хочеш мене, старенького, да покинути. (2)

Ой не кидай мене, моя голубочко,
Куплю тобі хатку, і ще сіна жатку,
І ставок, і млинок, і вишневий садок». (2)

«Ой не хочу хатки, ані сіна жатки,
Ні ставка, ні млинка, ні вишневого садка. (2)

Ой ти, старий дідура, ізогнувся, як дуга,
А я, молоденька, гуляти раденька». (2)

Возный. Коли другії облизня поймають, то і ми остерегаємся. Наталка многим женихам піднесла печеного кабака; глядя на сіє, і я собі на умі.

Выборный. А вам що до Наталки? Будто всі дівки на неї схожі? Не тільки світа, що в вікні; сього дива повно на світі! Та до такого пана, як ви, у іншої аж жижка задрожить!

Возный (*в сторону*). Признаюсь йому в моїй любові к Наталці. Послухай, пане виборний! Нігде — теє-то як його — правди дівати, я люблю Наталку всею душею, всею мислюю і всім серцем моїм, не могу без неї жити, так її образ — теє-то як його — за мною і слідить. Як ти думаєш? Як совітуєш в такому моєм припадці?

Выборный. А що тут довго думати? Старостів посилати за рушниками, та й кінець. Стара Терпилиха не зсунулась іще з глузду, щоб вам одказати.

Возный. Ох, ох, ох!.. Стара не страшна, так молода кирпу гне! Я уже їй говорив, як то кажуть, надогад буряків — теє-то як його, — так де! Ні приступу!

Выборный. Що ж вона говорить, чим одговорується і що каже?

Возный. Она ізлагаєть нерезоннії — теє-то як його — причини; она приводить в довод знакомство вола з волон, коня з конем; нарицаєть себе сиротою, а мене паном; себе бідною, а мене багатим; себе простою — теє-то як його, — а мене возним; і рішительний приговор учинила — що я їй, а она мні не рівня — теє-то як його.

Выборный. А ви ж їй що?

Возный. Я їй пояснил, что любов все равняєть.

Выборный. А вона ж вам що?

Возный. Что для мене благопристойніє панночка, ніж простая селянка.

Виборний. А ви ж їй що?

Возний. Что она — теє-то як його — одна моя госпожа.

Виборний. А вона ж вам що?

Возний. Что она не вірить, щоб так дуже — теє-то як його — можна полюбити.

Виборний. А ви ж їй що?

Возний. Що я її давно люблю.

Виборний. А вона ж вам що?

Возний. Щоб я одв'язався од неї.

Виборний. А ви ж їй що?

Возний *(с жаром)*. Що? Нічого!.. Тебе чорт приніс — теє-то як його, — Наталка утекла, а я з тобою остався.

Виборний. Ой ви, письменні! Вгору деретесь, а під носом нічого не бачите: Наталка обманьовала вас, коли говорила, що ви їй не рівня. У неї не те на серці...

Возний. Не те? А що ж би таке?

Виборний. Уже не що, другого любить; ви, може, чували, що як вони ще жили в Полтаві і покійний Терпило жив був, то прийняв було до себе якогось сироту Петра за годованця. Хлопець виріс славний, гарний, добрий, проворний і роботящий; він од Наталки старший був годів три або чотири; з нею вигодовався і зріс вкупі. Терпило і Терпилиха любили годованця свого, як рідного сина, та було й за що! Наталка любила з Петром, як брат з сестрою. Но Терпило, понадіявшись на своє багатство, зачав знаходитись не з рівнею; зачав, бач, заводити бенкети з повітчиками, з канцеляристами, купцями і цехмистрами — пив, гуляв і шахривав гроші; покинув свій промисл і мало-помалу розточив своє добро, розпився, зачав гримати за Наталку на доброго Петра і вигнав його із свого дому; послі, як не стало і останнього сього робітника, Терпило зовсім ізвівся; в бідності умер і без куска хліба оставив жінку і дочку.

Возный. Яким же побитом — теє-то як його — Терпилиха з дочкою опинилися в нашом селі?

Выборный. У Терпила в городі на Мазурівці був двір — гарний, з рубленою хатою, коморою, льохом і садком. Терпилиха по смерті свого старого все те продала, перейшла в наше село, купила собі хатку і тепер живе, як ви знаєте.

Возный. А вишпереченний Петро де — теє-то як його — обритається?

Выборный. Бог же його зна. Як пішов з двора, то мов в воду упав, і чутки нема. Наталка без душі його любить, через його всім женихам одказує, та й Терпилиха без сльоз Петра не згадує.

Возный. Наталка неблагоразумна: любить такого чоловіка, которого — теє-то як його — можеть бить, і кістки погнили. Лучче синиця в жмені, як журавель в небі.

Выборный. Або, як той грек мовляв: «Лучче живий хорунжий, як мертвий сотник». А я все-таки думаю, коли б чоловік добрий найшовся, то б Наталка вийшла замуж, бо убожество їх таке велике, що неможоту становиться.

Возный. Сердечний приятелю! Візьмися у Наталки і матері хожденіє іміти по моєму сердечному ділу Єжелі виіграєш — теє-то як його — любов ко мні Наталки і убідиш її доводами сильними довести її до брачного моєго ложа на законном основанії, то не пожалію — теє-то як його — нічого для тебе. Вір — без дані, без пошлени, кому хочеш, позов заложу і контроверсії сочиню, — божусь в том — еже-ей! ей!

Выборный (*немного подумав*). Що ж? Спрос не біда. Тут зла ніякого нема. Тільки Наталка не промах!.. О, розумна і догадлива дівка!

Возный. Осмілься! Ти умієш увернутись — теє-то як його — хитро, мудро, недорогим коштом; коли ж що, то можна і брехнути для обману, приятні ради.

Виборній. Для обману? Спасибі за се! Брехать і обманювать других — од бога гріх, а од людей сором.

Возній. О, простота, простота! Хто тепер — теє-то як його — не брешеть і хто не обманюєть? Повір мні: ежелі б здесь собралося много народу і знеацька ангел з неба з огненною різкою злетів і воскликнул: «Брехуни і обманщики!.. ховайтесь, а то я поражу вас!..» — ей-ей, всі присіли би к землі совісті ради. Блаженна лож, когда биваєть в пользу ближніх, а то біда — теє-то як його, — що часто лжем ілі ради своєї вигоди, ілі на упад других.

Виборній. Воно так, конечно, всі люди грішні, однако ж...

Возній. Що «однако ж»? Всі грішні, та іще і як!.. І один другого так обманюють, як того треба, і як не верти, а виходить — кругова порука. Слухай. (Поет).

№ 6

Всякому городу нрав і права,
Всяка імієть свой ум голова,
Всякого прихоті водять за ніс,
Всякого манить к наживі свій біс. } (2)

Лев роздираєть там волка в куски,
Тут же волк цапа скубе за виски;
Цап в огороді капусту псує:
Всякий з другого бере за своє. } (2)

Всякий, хто вище, то нижчого гне,—
Дужий безсильного давить і жме,
Бідний багатого певний слуга,
Корчиться, гнеться пред ним, як дуга. } (2)

Всяк, хто не маже, то дуже скрипить,
Хто не лукавить, то ззаду сидить;

Всякого рот дере ложка суха —
Хто ж єсть на світі, щоб був без гріха? } (2)

Виборний. Воно так! Тільки великим грішникам часто і даром проходить, а маленьким грішникам такого задають бешкету, що і старикам невпам'ятку. Добре, пане возний, я вас поважаю і зараз іду до старої Терпилихи. Бог зна, до чого веде,— може, воно і добре буде, коли ваша доля щаслива.

ДУЕТ № 7

Возний и выборный

Ой доля людська — доля єсть сліпая!
Часто служити злим, негідним і їм помагає. (2)

Добрі терплять нужду, по миру товчуться,
І все невлад їм приходить, за що не возьмуться. (2)

До кого ж ласкава ся доля лукава,
Такий живе як сир в маслі, спустивши рукава. (2)

Без розума люди в світі живуть гарно,
А з розумом та в недолі вік проходить марно. (2)

Ой доле людська, чом ти не правдива,
Що до інших дуже гречна, а до нас спесива. (2)

(По окончанні пєнїя уходять).

Сцена переменяється и представляє внутрєнність хаты
Терпилихи.

ЯВЛЕНИЕ 4

Терпилиха прядет, Наталка шьет.

Терпилиха. Ти оп'ять чогось сумуєш, Наталко! Оп'ять щось тобі на думку спало?..

Наталка. Мені з думки не йде наше безталання.

Терпилиха. Що ж робить? Три роки уже, як ми по убожеству своєму продали дворик свій на Мазурівці, покинули Полтаву і перейшли сюди жити; покойний твій батько довів нас до сього.

Наталка. І, мамо!.. Так йому на роду написано, щоб жити багатим до старості, а умерти бідним; він не виноват.

Терпилиха. Лучче б була я умерла: не терпіла б такої біди, а більше через твою непокорність.

Наталка (*оставляя работу*). Чрез мою непокорність ви біду терпите? Мамо!

Терпилиха. Аякже? Скільки хороших людей сватались за тебе — розумних, зажиточних і чесних, а ти всім одказала; скажи, в яку надежду?

Наталка. В надежду на бога. Лучче посідию дівкою, як піду замуж за таких женихів, які на мені сватались. Уже нічого сказати — хороші люди!

Терпилиха. А чому й ні? Дяк тахтауловський чом не чоловік? Він письменний, розумний і не без копійки. А волосний писар і підканцелярист Скоробрешенко — чому не люди? Кого ж ти думаєш дождатись — може, пана якого або губерського панича? Лучче б всього, якби вийшла за дяка,— мала б вічний хліб; була б перше дячихою, а послі і попадею.

Наталка. Хотя б і протопопшею, то бог з ним! Нехай вони будуть розумні, багаті і письменніші од нашого возного, та коли серце моє не лежить до їх і коли мені вони осоружні!.. Та і всі письменні — нехай вони собі тямляться!

Т е р п и л и х а. Знаю, чом тобі всі не люб'язні: Петро нав'яз тобі в зуби. Дурниця все те, що ти думаєш; чотири годи уже, як об нім ні слуху нема, ні послушанія.

Н а т а л к а. Так що ж? Адже і він об нас нічого не чує, та ми живемо; то і він жив і так же пам'ятує об нас, та боїться вернуться.

Т е р п и л и х а. Ти не забула, як покійний твій батько наслідок не злюбив Петра і, умираючи, не дав свого благословенія на твоя з ним замужество; так і мого ніколи не буде.

Н а т а л к а (*подбегаєт к матери, схватывает ее руку и поет*).

№ 8

Ой мати, мати! Серце не вважає,
Кого раз полюбить, з тим і умирає. (2)

Лучче умерти, як з немилим жити,
Сохнуть з печалі, щодень сльози лити. (2)

Бідність і багатство — єсть то божа воля;
З милим їх ділити — єсть щаслива доля. (2)

Ой хіба ж я, мати, не твоя дитина,
Коли моя мука тобі буде мила? (2)

І до мого горя ти жалю не маєш,
Хто прийшовсь по серцю, забудь
заставляєш!.. (2)

(Пропевши, говорить).

О мамо, мамо! Не погуби дочки своєї! *(Плачет)*.

Т е р п и л и х а (*с чувством*). Наталко, схаменись! Ти у мене одна, ти кров моя: чи захочу я тебе погубити? Убожество моє, старість силують мене

швидше замуж тебе оддати. Не плач, дочко! Я тобі не ворог. Правда, Петро добрий парубок, та де ж він? Нехай же прийде, нехай вернеться до нас; він не лежень, трудящий, з ним обідніти до злиднів не можна. Але що ж! Хто відає — може, де запропастився, а може, і одружився де, може, забув і тебе. Тепер так буває, що одну нібито любить, а о другій думає.

Н а т а л к а. Петро не такий; серце моє за його ручається, і воно мені віщує, що він до нас вернеться. Якби він знав, що ми тепер так бідні — о, з кінця світа прилинув би до нас на допом.

Т е р п и л и х а. Не дуже довіряй своєму серцю: сей віщун часто обманює. Придивися, як тепер робиться в світі, та і о Петрі так думай. А лучче, якби ти була мені покорна і мене послухала.

№ 9

Чи я тобі, дочко, не добра желаю,
Коли кого зятем собі вибираю?
Ой дочко, дочко! що ж мні начати?
Де ж люб'язного зятя достати?

Петро десь блукає, може, оженився,
Може, за тобою не довго журився.
Ой дочко, дочко! що ж мні начати,
Де ж люб'язного зятя достати?

По старості моїй живу через силу,
Не дождавшись Петра, піду і в могилу.
Ой дочко, дочко... *и проч.*

Тебе ж без приюту, молоду дитину,
На кого оставлю, бідну сиротину?
Ой дочко, дочко... *и проч.*

Ти на те ведеш, щоб я не дождала бачити тебе
замужем, щоб через твоє упрямство не дождала

я віку: бідність, сльози і перебори твої положать мене в домовну. *(Плачет)*.

Н а т а л к а. Не плачте, мамо! Я покоряюся вашій волі і для вас за першого жениха, вам угодного, піду заміж; перенесу своє горе, забуду Петра і не буду ніколи плакати.

Т е р п и л и х а. Наталко, дочко моя! Ти все для мене на світі! Прошу тебе: викинь Петра з голови — і ти будеш щасливою. Але хтось мелькнув мимо вікна, чи не йде хто до нас? *(Уходить)*.

ЯВЛЕНИЕ 5

Н а т а л к а *(одна)*. Трудно, мамо, викинуть Петра із голови, а іще трудніше із серця. Но що робить!.. Дала слово за першого вийти заміж — для покою матері треба все перенести. Скреплю серце своє, перестану журитись, осушу сльози свої і буду весела. Женихи, яким я одказала, в другий раз не прив'яжуться; возному так одрізала, що мусять одчепитися; більше, здається, нема на приміті. А там... ох!.. Серце моє чогось щемить... *(Приметя приближение к двери, садится за работу)*.

ЯВЛЕНИЕ 6

Н а т а л к а, Т е р п и л и х а и в ы б о р н ы й.

В ы б о р н ы й. Помагай-бі, Наталко! Як ся маєш, як поживаєш?

Н а т а л к а. Ат, живемо і маємося, як горох при дорозі: хто не схоче, той не вскубне.

Т е р п и л и х а. На нас, бідних і безпомощних, як на те похиле дерево, і кози скачуть.

В ы б о р н ы й. Хто ж тобі виноват, стара? Якби оддала дочку заміж, то і ма́ла, хто вас обороняв би.

Т е р п и л и х а. Я сього тільки і хочу, так що ж...

Виборний. А що таке? Може, женихів нема абощо? А може, Наталка?..

Терпилиха. То бо то і горе! Скільки не траплялись і хороші людиці, так: «Не хочу та й не хочу!»

Виборний. Дивно мені та чудно, що Наталка так говорить; я ніколи б од її розуму сього не ждав.

Наталка. Так то вам здається, а ніхто не віда, хто як обіда.

Терпилиха. От так все вона — приговорками та одговорками і вивертається; а до того іще як придасть оханя та сльоз, то я і руки опуцу.

Виборний. Час би, Наталко, взятись за розум: ти уже дівка, не дитя. Кого ж ти дожидаєшся? Чи не із города ти таку примху принесла з собою? О! там панночки дуже чваняються собою і вередують женихами: той не гарний, той не багатий, той не меткий; другий дуже смирний, інший дуже бистрий; той кирпатий, той носатий, та чом не воєнний, та коли і воєнний, то щоб гусарин. А од такого перебору досидяться до того, що послі і на їх ніхто не гляне.

Наталка. Не рівняйте мене, пане виборний, з городянками: я не вередую і не перебираю женихами. Ви знаєте, хто за мене сватався. Чи уже ж ви хочете спхнути мене із мосту та в воду?

Виборний. Правда, замуж вийти — не дощову годину пересидіти; але мені здається, якби чоловік надійний трапився, то б не треба ні для себе, ні для матері йому одказовать; ви люди не багаті.

Терпилиха. Не багаті! Та така бідність, таке убожество, що я не знаю, як дальше і на світі жити!

Наталка. Мамо! Бог нас не оставить: єсть і біднійші од нас, а живуть же.

Терпилиха. Запевне, що живуть, але яка жизнь їх!

Н а т а л к а. Хто живе чесно і годується трудами своїми, тому і кусок черствого хліба смачніший од м'якої булки, неправдою нажитої.

Т е р п и л и х а. Говори, говори! А на старості гірко терпіти нужду і во всім недостаток. (*К виборному*). Хоть і не годиться свої дочки вихвалити, та скажу вам, що вона добра у мене дитина; вона обіщала для мого покою за першого жениха, аби б добрий, вийти за муж.

В ы б о р н ы й. Об розумі і добрім серці Наталки нічого і говорити; всі матері приміром ставлять її своїм дочкам. Тільки нігде правди дівати, трудненько тепер убогій дівці за муж вийти: без приданого, хоть будь вона мудріша од царя Соломона, а краща од прекрасного Іосифа, то може умерти сідою панною.

Т е р п и л и х а. Наталко! Чуєш, що говорять? Жалій послі на себе, а не на другого кого.

Н а т а л к а (*вздыхает*). Я і так терплю горе!

В ы б о р н ы й. Та можна вашому горю пособити; (*лукаво*) у мене єсть на приміті чоловігя і поважний, і багатий, і Наталку дуже собі уподобав.

Н а т а л к а (*в сторону*). От і біда мені!

Т е р п и л и х а. Жартуете, пане виборний!

В ы б о р н ы й. Без жартів, знаю гарного жениха для Наталки. А коли правду сказати, то я і прийшов за його поговорити з вами, пані Терпилихо.

Н а т а л к а (*с нетерпением*). А хто такий той жених?

В ы б о р н ы й. Наш возний, Тетерваковський. Ви його знаєте... Чим же не чоловік?

Н а т а л к а. Возний? Чи він же мені рівня? Ви глумитесь надо мною, пане виборний!

Т е р п и л и х а. Я так привикла к своєму безталанню, що боюся і вірити, щоб була сьому правда.

В ы б о р н ы й. З якого ж побиту мені вас обманювати? Возний Наталку полюбив і хоче на ній

женитись; що ж тут за диво? Ну, скажіте ж ху-
тенько, як ви думаєте?

Терпилиха. Я душею рада такому зятеві.

Выборный. А ти, Наталко?

Наталка. Бога бійтесь, пане виборний! Мені
страшно і подумати, щоб такий пан — письменний,
розумний і поважний — хотів на мені женитись.
Скажіте мені перше, для чого люди женяться?

Выборный. Для чого? Для того... а ти будім
і не знаєш?

Наталка. Мені здається, для того, щоб за-
вести хазяйство і сімейство; жити люб'язно і друж-
но; бути вірними до смерті і помагати одно дру-
гому. А пан, которий жениться на простій дівці,
чи буде її вірно любити? Чи буде їй щирим другом
до смерті? Йому в голові і буде все роїтися, що він
її виручив із бідності, вивів в люди і що вона йому
не рівня; буде на неї дивитися з презирством і об-
ходитися з неповагою, і у пана така жінка буде
гірше наймички... буде крепачкою.

Терпилиха. От так вона всякий раз і занесе,
та й справляйся з нею. Коли на те пішло, то я
скажу: якби не годованець наш Петро, то й Натал-
ка була б як шовкóва.

Выборный. Петро? Де ж він? А скільки ро-
ків, як він пропада?

Терпилиха. Уже років трохи не з чотири.

Выборный. І Наталка так обезглузділа, що
любить запропастившогося Петра? І Наталка, ка-
жеш ти, добра дитина, коли бачить рідну свою при
старості, в убожестві, всякий час з заплаканими
очима і туж-туж умираючу од голодної смерті,—
не зжалиться над матір'ю? А ради кого? Ради про-
йдисвіта, ланця, що, може, де в острозі сидить,
може, умер або в москалі завербовався!..

В продолжение сего монолога мать и дочь плачут.

Виборний. Ей, Наталко, не дровичся! (2)

Терпилиха. Та пожалій рідной,
Мене, старой, бідной,
Схаменися!

Наталка. Не плач, мамо, не журися! (2)

Виборний. Забудь Петра-ланця,
Пройдоху-поганця,—
Покорися!

Терпилиха. Будь же, дочко, мні послушна!

Наталка. Тобі покоряюсь,
На все соглашаюсь
Прямодушно.

Все трое.

Де згода в сімействі, де мир і тишина,
Щасливі там люди, блаженна сторона.

Їх бог благословляєть,

Добро їм посилаєть

І з ними вік живєть.

Терпилиха. Дочко моя! Голубко моя! Пригорнись до мого серця, покорність твоя житні і здоров'я мені придаєть. За твою повагу і любов до мене бог тебе не оставить, моє дитятко!

Наталка. Мамо, мамо! Все для тебе стерплю, все для тебе зроблю, і коли мені бог поможеть осушити твої сльози, то я найщасливіша буду на світі, тільки...

Виборний. А все-таки «тільки»! Вже куда не кинь, то клин. Викинь лиш дур з голови; удар лихом об землю,— мовчи та диш!

Терпилиха. Так, дочко моя! Коли тобі що і наверхеться на ум, то подумай, для кого і для чого виходиш за возного замуж.

Наталка. Так я сказала уже, що все для тебе зроблю, тільки щоб не спішили з весіллям.

Виборний. А нащо ж і одкладовать в довгий ящик; адже ми не судді.

Терпилиха. Та треба ж таки прибраться к весіллю: хоть рушники і єсть готові, так іще дечого треба.

Виборний. Аби рушники були, а за прибори на весілля не турбуйтеся: наш возний — чоловік, не взяв його кат — на свій кошт таке бундючне весілля уджигне, що ну! Послухайте ж сюда: сього дня зробимо сватання і ви подавайте рушники, а там уже умовитесь собі з паном женихом і за весілля. Прощайте! Гляди ж, Наталко, не згедзайся, як старости прийдуть! Пам'ятуй, що ти обіщала матері. Прощайте, прощайте!

Терпилиха. Прощайте, пане виборний. Спасеть вас бог за вашу приязнь. *(Уходить вместе с выборным).*

ЯВЛЕНИЕ 7

Наталка *(одна)*. Не минула мене лиха година; возний гірше реп'яха причепився. А здається, що Макогоненко до всей біди привідця. Боже милосердний! Що зо мною буде! Страшно і подумать, як з немилим чоловіком весь вік жити, як нелюба миловати, як осоружного любити. Кудачені діватись? Де поміщі шукати? Кого просити? Горе мені! Добрі люди, допоміте мені, пожалійте мене! А я од всього серця жалію об дівках, які в такій біді, як я тепер. *(Становится на колени и, поднимая руки вверх, говорит)*. Боже! Коли уже воля твоя єсть, щоб я була за возним, то вижени любов до Петра із мого серця і наверни душу мою до возного, а без сього чуда я пропаду навіки... *(Встаєт и поєт)*.

Чого ж вода каламутна, чи не хвиля збила?
Чого ж і я смутна тепер, чи не мати була? (2)

Мене ж мати та не була — самі сльози ллються;
Од милого людей нема, од нелюба шлються. (2)

Прийди, милий, подивися, яку терплю муку!
Ти хоть в серці, но од тебе беруть мою руку. (2)

Спіши, милий, спаси мене од лютой напасті!
За нелюбом коли буду, то мушу пропасти. (2)

ДЕЙСТВИЕ II

Театр представляет прежнюю улицу.

ЯВЛЕНИЕ I

Микола (*один*). Один собі живу на світі, як билінка на полі; сирота — без роду, без племені, без талану і без приюту. Що робить — і сам не знаю. Був у городі, шукав міста, но скрізь опізнився. (*Думаєт*). Одважусь в пекло на три дні! Піду на Тамань, пристану до чорноморців. Хоть із мене і непоказний козак буде, та єсть же і негіднійші од мене. Люблю я козаків за їх обичай! Вони коли не п'ють, то людей б'ють, а все не гуляють. Заспіваю лиш пісню їх, що мене старий запорожець Сторчогляд вивчив.

№ 12

Гомін, гомін, гомін, гомін по діброві,
Туман поле покриває, мати сина виганяє:

«Іди, сину, іди, сину, пріч од мене,
Нехай тебе орда возьме, нехай тебе орда возьме».

«Мене, мати, мене, мати, орда знає,
В чистім полі об'їжджає, в чистім полі об'їжджає».

«Іди, сину, іди, сину, пріч од мене,
Нехай тебе ляхи возьмуть, нехай тебе ляхи
возьмуть».

«Мене, мати, мене, мати, ляхи знають,
Пивом-медом наповають, пивом-медом наповають».

«Іди, сину, іди, сину, пріч од мене,
Нехай тебе турчин возьме, нехай тебе турчин
возьме».

«Мене, мати, мене, мати, турчин знає,
Сріблом, злотом наділяє, сріблом, злотом наділяє».

«Іди, сину, іди, сину, пріч од мене,
Нехай тебе москаль возьме, нехай тебе москаль
возьме».

«Піду, мати, москаль мене добре знає,
Давно уже підмовляє, давно мене підмовляє.

У москаля, у москаля добре жити,
Будем татар, турків бити, будем татар, турків
бити».

Так і я з чорноморцями буду тетерю їсти, горілку пити, люльку курити і черкес бити. Тільки там треба утаїти, що я письменний: у них, кажуть, із розумом не треба висоватись; та се невелика штука. І дурнем не трудно прикинутись.

ЯВЛЕНИЕ 2

Петро и Микола.

Петро (*выходит на сцену и, не видя Микола, поет*).

№ 13

Сонце низенько,
Вечір близенько,
Спішу до тебе,
Лечу до тебе,
Моє серденько!

Ти обіщалась
Мене вік любити,

Ні з ким не знаться
І всіх цураться,
А для мене жити.

Серденько мое,
Колись ми обое
Любились вірно,
Чесно, примірно
І жили в покої.

Ой, як я прийду,
Тебе не застану,
Згорну я рученьки,
Згорну я білії
Та й нежив стану...

Микола (*в сторону*). Се не із нашого села і вовся мені не знакомий.

Петро (*в сторону*). Яке се село? Воно мені не в приміту.

Микола (*підходя к Петру*). Здоров, пане-брате! Ти, здається, нетутешній.

Петро. Ні, пане-брате.

Микола. Відкіль же ти?

Петро. Я?.. (*С улыбкою*). Не знаю, як би тобі і сказати — відкіль хочеш...

Микола. Та уже ж ти не забув хоть того міста, де родився?

Петро. О, запевне не забув, бо і вовся не знаю.

Микола. Та що ж ти за чоловік?

Петро. Як бачиш: бурлака на світі; тиняюсь од села до села, а тепер іду в Полтаву.

Микола. Може, у тебе родичі єсть в Полтаві або знакомі?

Петро. Нема у мене ні родичів, ні знакомих. Які будуть знакомі або родичі у сироти?

Микола. Так ти, бачу, такий, як і я — без-приятний.

Петро. Нема у мене ні кола, ні двора: весь тут.

Микола. О братику *(берет Петра за руку)*. Знаю я добре, як тяжко бути сиротою і не мати містечка, де б голову приклонити.

Петро. Правда твоя, брате; но я, благодареніє богу, до сього часу прожив так на світі, що ніхто нічим мене не уразить. Не знаю, чи моя одинакова доля з тобою, чи од того, що і ти чесний парубок, серце моє до тебе склоняється, як до рідного брата. Будь моїм приятелем...

ЯВЛЕНИЕ 3

Те же и возный, выходит от Терпилихи с перевязанною рукою шелковым платком.

Выборный — в белом рушнике через плечо, каковые дают в Малороссии старостам при сватанье. Возный выходит вперед и прохаживается впоперечь сцены с довольною миною.

Микола и Петро стоят в стороне поотдаль, а выборный громко говорит в дверь Терпилихи.

Выборный. Та ну-бо, Борисе, іди з нами! Мені до тебе діло єсть.

Терпилиха в своей хате: «Дайте йому покой, пане виборний! Нехай трохи прочумається».

Выборный. Та надворі швидше провітриться.

Терпилиха: «В хаті лучче: тут ніхто не побачить і не осудить».

Выборный. За всі голови! *(Отходит от двери)*. Не стидно, хоть на сватанні і через край смикнув окаянної варенухи. *(Увидя Миколу)*. Здоров, Микола! Що ти тут робиш? Давно вернувся із города?

Возный. Не обритається лі в городі новинок
каких курйозних?

Выборный. Адже ти був на базарі — що там
чути?

Микола. Не чув, далєбі, нічого. Та в городі
тепер не до новин; там так старі доми ламають,
та улиці застроюють новими домами, та кришки
красять, та якісь пішоходи роблять, щоб в грязь
добре, бач, ходити було пішкн, що аж дивитись
мило.

Возный. Дивитись мило, а слухати, що міщан-
ство і купечество говорить, чи мило, чи ні?

Выборный. А що ж вони будуть говорити?
Не тепер же та й не од себе видумали таку пере-
стройку города. Хто ж виноват безпечним людям,
що не запаслися заздальєгідь деревом, досками
і дранню. Од того і тяжко. Ви думаєте, весело
і старшині принуждати других виконати те, що
їм велять. Та що ж робить, нігде дітись, коли тре-
ба управлятись.

Возный. Що правда, то правда; трохи крутень-
ко загалили, так і те ж треба сказати, що всякий
господар для себе ж і стрійть.

Микола. Інші хати такі були, що якби не
веліли порозламовати, то б од вітру самі попадали
і подавили б своїх хазяїнів. Коли прислухатись,
хто більше гримає на сю перестройку, то одні тузи,
багачі. А середнього розбору мовча стрійть. Да
уже ж і город буде, мов мак цвіте! Якби покойні
шведи, що згинули під Полтавою, повставали, то б
тепер не пізнали Полтави!

Возный. По крайпій мірі — теє-то як його —
чи не чути чого об обидах, спорах і грабежах і —
теє-то як його — о жалобах і позвах?

Выборный. Та що його питати: він по городу
гав ловив та витрішки продавав... *(К Миколє).*
Чом ти, йолопе, не кланяєшся пану возному та не
поздоровиш його? Адже бачиш — він заручився.

Микола. Поздоровляю вас, добродію... А з ким же бог привів?

Возный. З найкращою зо всього села і всіх прикосновенних околиць дівцею.

Выборный. Не скажемо, нехай кортить! (*Отходя*). А се що за парубок?

Микола. Се мій знакомий; іде із Коломака в Полтаву на заробіток.

Возный. Хіба-разві — теє-то як його — із Коломака через наше село дорога в город?

Петро. Я нарочно прийшов сюда з ним побачитись.

Выборный и возный уходят.

ЯВЛЕНИЕ 4

Петро и Микола.

Петро. Се старший в вашім селі?

Микола. Який чорт, він живе тільки тут; бач, возний — так і бундючиться, що помазався паном. Юриста завзятий і хапун такий, що із рідного батька злупить!

Петро. А то, другий?

Микола. То виборний Макогоненко; чоловічок і добрий був би, так біда — хитрий, як лисиця, і на всі сторони мотається; де не посій, там і уродиться, і уже де і чорт не зможе, то пошли Макогоненка, зараз докаже.

Петро. Так він штука! Кого ж вони висватали?

Микола. Я догадуюсь; тут живе одна бідна вдова з дочкою, то, мабуть, на Наталці возний за сватався, бо до неї багато женихів залицялись.

Петро (*в сторону*). На Наталці!.. (*Успокоюсь*). Но Наталка не одна на світі. (*К Миколі*). Так, видно, Наталка багата, хороша і розумна?

Микола. Правда, хороша і розумна, а до того і добра; тільки не багата. Вони недавно тут поселились і дуже бідно живуть. Я далекий їх родич і знаю їх бідне проживання.

Петро. Де ж вони перше жили?

Микола. В Полтаві.

Петро (*с ужасом*). В Полтаві!..

Микола. Чого ж ти не своїм голосом крикнув?

Петро. Миколо, братику мій рідний! Скажи по правді: чи давно уже Наталка з матір'ю тут живуть і як вони прозиваються?

Микола. Як тут вони живуть... (*Говорит протяжно, как будто в мыслях рассчитывает время*). Четвертий уже год. Вони оставили Полтаву зараз по смерті Наталчиного батька.

Петро (*вскрикивает*). Так він умер!

Микола. Що з тобою робиться?

Петро. Нічого, нічого... Скажи, будь ласкав, як вони прозиваються?

Микола. Стара прозивається Терпилиха Горпина, а дочка — Наталка.

Петро всплескивает руками, закрывает ими лицо, опускает голову и стоит неподвижно.

Микола (*бьет себя по лбу и делает знак, как будто что-то отгадал, и говорит*). Я не знаю, хто ти, і тепер не питаюся, тільки послухай:

№ 14

Вітер віє горою,
Любивсь Петрусь зо мною,
Ой лихо, не Петрусь,
Лице біле, чорний ус! (2)
Полюбила Петруся
І сказати боюся,

Ой лихо, не Петрусь,
Лице біле, чорний ус! (2)

А за того Петруся

Била мене матуся,

Ой лихо, не Петрусь... (2)

Де ж блукає мій Петрусь,

Що і досі не вернувсь?

Ой лихо, не Петрусь... (2)

Я хоть дівка молода,

Та вже знаю, що біда.

Ой лихо, не Петрусь,
Лице біле, чорний ус! (2)

А що, може, не одгадав? (*Обнімає Петра*).

Петро. Так, угадав!.. Я — той нещасний Петро, якому Наталка припівала сю пісню, якого вона любила і обіщала до смерті не забути, а тепер...

Микола. Що ж тепер? Іще ми нічого не знаємо, може, і не її засватали.

Петро. Но серце моє замирає, начувається для себе великого горя. Братуку Миколо, ти говорив мені, що ти їх родич, чи не можна тобі довідатися о сватанні Наталки? Нехай буду знати свою долю.

Микола. Чому ж не можна? Коли хочеш, я зараз піду і все розвідаю. Та скажи мені, чи говорити Наталці, що ти тут?

Петро. Коли вона свободна, то скажи за мене, а коли заручена, то лучче не говори. Нехай один буду я горювати і сохнути з печалі. Нащо їй споминаги об тім, якого так легко забула!

Микола. Стережись, Петре, нарікати на Наталку. Скільки я знаю її, то вона не од того іде за возного, що тебе забула. Подожди ж мене тут. (*Уходить к Терпилихе*).

ЯВЛЕННЯ 5

Петро (*один*). Чотири годи уже, як розлучили мене з Наталкою. Я бідний був тогді і любив Наталку без всякої надєжди. Тепер, наживши кровавим пóтом копійку, спішив, щоб багатому Терпилові показатись годним його дочкн; но вмісто багатого батька найшов мать і дочку в бідності і без поміці. Все, здається, близило мене до щастя; но, як ва те, треба ж опізнитись одним днем, щоб горювати во всю жизнь! Кого безталання нападе, тому нема ні в чім удачі. Правду в тій пісні сказано, що сусідові все удається, всі його люблять, всі до його липнуть, а другому все як одрізано. (*Поет*).

№ 15

У сусіда хата біла,
У сусіда жінка мила,
А у мене ні хатинки,
Нема щастя ані жінки. } (2)

За сусідом молодиці,
За сусідом і вдовиці,
І дівчата поглядають,—
Всі сусіда полюбляють. } (2)

Сусід ранше мене сіє,—
У сусіда зеленіє,
А у мене не орано
І нічого не сіяно. } (2)

Всі сусіда вихваляють,
Всі сусіда поважають;
А я марно часи трачу,
Один в світі — тільки плачу. } (2)

Во время пения Макогоненко выходит на сцену, слушает и по окончании подходит к Петру и говорит.

ЯВЛЕНИЕ 6

Петро и выборный.

Выборный. Ти, небоже, і співака добрий.

Петро. Не так, щоб дуже — от аби-то.

Выборный. Скажи ж мені, відкіль ти ідеш, куда і що ти за чоловік?

Петро. Я собі бурлака; шукаю роботи по всіх усядах і тепер іду в Полтаву.

Выборный. Де ж ти бував, що ти видав і що чував?

Петро. Довго буде все розказовати. Був я і у моря, був на Дону, був на лінії, заходив і в Харків.

Выборный. І в Харкові був? Лепський то десь город?

Петро. Гарний город; там всього доброго єсть, я і в театрі був.

Выборный. Де? В театрі? А що се таке театр, город чи містечко?

Петро. Ні, се не город і не містечко, а в городі вистроєний воликий будинок. Туда ввечері з'їжджаються пани і сходяться всякі люди, хто заплатити може, і дивляться на комедію.

Выборный. На комедію (*знак удивлення*). Ти ж бачив, папе-брате, сю комедію, яка вона?

Петро. І не раз бачив. Се таке диво — як побачиш раз, то і вдруге схочеться.

ЯВЛЕНИЕ 7

Те же и возный.

Возный. Що ти тут, старосто мій — тес-то як його, — розглагольствуєш з пришельцем?

Выборный. Та тут диво, добродію; сей парняга був у театрі та бачив і комедію, і зачав було мені розказовати, яка вона, та ви перебили.

Возный. Комедія, сиріч лицедійство. (*К Петру*). Продолжай, вашець...

Петро. На комедії одні виходять — поговорять, поговорять та й підуть; другі вийдуть — те ж роблять; деколи під музику співають, сміються, плачуть, лаються, б'ються, стріляються, колються і умирають.

Выборный. Так така то комедія? Єсть же на що дивитись, коли люди убиваються до смерті; нехай їй всячина!..

Возный. Они не убиваються і не умирають — тес-то як його — наосяще, а тільки так удають іскусно і прикидаються мертвими. О, якби справді убивалися, то б було за що гроші заплатити!

Выборный. Так се тільки гроші видурюють! Скажи ж, братику, яке тобі лучче всіх полюбилося, як каже пан возний, лицемірство?

Возный. Не лицемірство, а лицедійство.

Выборный. Ну, ну! Лицедійство...

Петро. Мені полюбилась наша малоросійська комедія; там була Маруся, був Климівський, Прудіус і Грицько.

Выборный. Розкажи ж мені, що вони робили, що говорили.

Петро. Співали московські пісні на наш голос, Климівський танцював з москалем. А що говорили, то трудно розібрати, бо сю штуку написав москаль по-нашому і дуже поперевертав слова.

Виборний. Москаль? Нічого ж і говорити! Мабуть, вельми нашкодив і наколотив гороху з капустою.

Петро. Климівський був письменний, компоновав пісні і був виборний козак: служив в полку пана Кочубея на баталії з шведами під нашою Полтавою.

Возний. В полку пана Кочубея? Но в славній полтавській времена — те-то як його — Кочубей не бил полковником і полка не імів; ібо і пострадавший от ізверга Мазепи за вірність к государю і отечеству Василій Леонтійович Кочубей бил генеральним суддею, а не полковником.

Виборний. Так се так не во гнів сказати: буки-барабан-башта, шануючи бога і вас.

Возний. Великая неправда виставлена пред очі публичності. За сіє малоросійська літопись вправі припозвать сочинителя позовом к отвіту.

Петро. Там і Іскру почитують.

Возний. Іскра, шурин Кочубея, бил полковником полтавським і пострадал вмісті з Кочубеєм, мало не за год до Полтавської баталії; то думать треба, что і полк не єму принадлежал во врем'я сраженія при Полтаві.

Петро. Там Прудиуса і писаря його Грицька дуже бридко виставлено, що нібито царську казну затаїли.

Возний. О, се діло возможно і за се сердиться не треба. В сім'ї не без виродка — те-то як його. Хіба єсть яка земля, праведними Іовами населена? Два плута в селі і селу безчестя не роблять, а не тільки цілому краєві.

Виборний. От то тільки нечепурно, що москаль взявся по-нашому і про нас писати, не бачивши зроду ні краю і не знавши обичаїв і повір'я нашого. Коли не піп...

Возний (*перебивая*). Полно, довольно, годі,

буде балакати. Тобі яке діло до чужого хисту! Ходім лиш до будущої моєї тещі.

Уходять.

ЯВЛЕНИЕ 8

Петро (*один*). Горько мені слухати, що Терпилиху зовуть другий, а не я, тещею. Так Наталка не моя? Наталка, котору я любив більше всього на світі; для котрої одважовав жизнь свою на всі біди, для котрої стогнав під тяжкою роботою, для котрої скитався на чужині і заробленую копійку збивав до купи, щоб розбагатіть і назвать Наталку своєю вічно! І коли сам бог благословив мої труди, Наталка тогді достається другому! О злая моя доле! Чом ти не такая, як других? (*Поет*).

№ 16

Та йшов козак з Дону, та з Дону додому,
Та з Дону додому, та сів над водою.

Сівши над водою, проклинає долю:
Ой доле, ти, доле, доле моя злая!

Доле моя злая, чом ти не такая!
Чом ти не такая, як доля чужая?

Другим даєш лишне, мене ж обижаєш,
І що мені миле, і те однімаєш.

Не спасибі долі, коли козак в полі,
Бо коли він в полі, тогді він на волі.

Ой, коли б ти, доле, вийшла ко мні в поле,
Тогді б ти згадала, кого обижала.

ЯВЛЕНИЕ 9

Петро и Микола.

Петро. А що, Миколо! яка чутка?

Микола. Не успів нічого і спитати. Лихий приніс возного з виборним. Та тобі б треба при-таїтись де-небудь. Наталка обіщала на час сюда вийти.

Петро. Як я удержусь не показатись, коли побачу свою милу?

Микола. Я кликну тебе, коли треба буде.

Петро прячется.

ЯВЛЕНИЕ 10

Микола и Наталка.

Наталка (*выходя поспешно*). Що ти хотів сказати мені, Миколо? Говори швидше, бо за мною зараз збігаються.

Микола. Нічого. Я хотів спитати тебе, чи ти справді посватана за возного?

Наталка (*печально*). Посватана... Що ж робить, не можна більше сопротивлятися матері. Я і так скільки одвильовалася і всякий раз убивала її своїм одказом.

Микола. Ну, що ж? Возний — не взяв його враг — завидний жених. Не бійсь, полюбиться, а може, і полюбивсь уже?

Наталка (*с упреком*). Миколо, Миколо! Не гріх тобі тепер надо мною сміятись! Чи можна мені полюбити возного або кого другого, коли я люблю одного Петра. О, коли б ти знав його, пожалів би і мене, і його.

Микола. Петра? (*Поет*).

Що за того Петруся
Била мене матуся.

Ой лихо, не Петрусь,
Лице біле, чорний ус.

Н а т а л к а (*заплакав*). Що ти мені згадав! Ти роздираєш моє серце. О, я бідна! (*Помолчав, указує на реку*). Бачиш Ворскло?.. Або там, або ні за ким.

М и к о л а (*показує в ту сторону, куди спрятався Петро*). Бачиш ту сторону? Отже, і в Ворсклі не будеш, і журитись перестанеш.

Н а т а л к а. Ти, мені здається, побувавши довго в городі, ошалів і совсім не тим став, що був.

М и к о л а. Коли хочеш, то я так зроблю, що і ти не та будеш, що тепер.

Н а т а л к а. Ти чорт знаєть що верзеш, піду лучче додому. (*Хочет уйти*).

М и к о л а (*удерживає*). Пожди, одно слово вислухай та й одв'яжись од мене.

Н а т а л к а. Говори ж — що таке?

М и к о л а. Хочеш бачити Петра?

Н а т а л к а. Що ти? Перехрестись! Де б то він взявся?

М и к о л а. Він тут, та боїться показатись тобі, потому що ти посватана за возного.

Н а т а л к а. Чого ж йому боятись? Нам не гріх побачитись, я іще не вінчана... Та ти обманюєш!..

М и к о л а. Не обманюю — приглядайся! Петре, явись!

Наталка при появленні Петра вскрикує: «Петро!»
Петро вскрикує: «Наталка!», оба стремяться друг к другу, обнимаются. Немає сцена.

М и к о л а (*поет*).

Поблукавши, мій Петрусь
До мене оп'ять вернувсь.
Ой лихо, не Петрусь,
Лице біле, чорний ус.

Петро. Наталко! В який час тебе я зустрічаю!..
І для того тільки побачились, щоб навіки розлучитись.

Наталка. О Петре! Скільки сльоз вилила я за тобою. Я знаю тебе і затим не питаюся, чи іще ти любиш мене, а за себе — божусь...

Микола (*перебиває*). Об любові поговорите другим разом, ліпшим часом; а тепер поговоріте, як з возним розв'язатись.

Наталка. Не довго з ним розв'язатись: не хочу, не піду, та й кінці в воду!

Петро. Чи добре так буде? Твоя мати...

Наталка (*перебиває*). Мати моя хотіла, щоб я за возного вийшла замуж затим, що тебе не було. А коли ти прийшов, то возний мусить одступитися.

Петро. Возний — пан, чиновний і багатий, а я не маю нічого. Вам з матір'ю треба подпори і зашити, а я через себе ворогів вам прибавлю, а не помозь подам.

Наталка. Петре! Не так ти думав, як одходив!

Петро. Я одинаковий, як тогді був, так і тепер, і скажу тобі, що і мати твоя не согласиться проміняти багатого зятя на бідного.

Микола. Трохи Петро не правду говорить.

Наталка. Одгадую своє нещастя! Петро більше не любить мене і йому нужди мало, хоть би я і пропала. От яка тепер правда на світі!

№ 17

Наталка. Підеш, Петре, до тісі, яку тепер
любиш,
Перед нею мене, бідну, за любов
осудиш.

Петро. Я другої не полюбив і любить не буду,
Тебе ж, моє серденьтко, по смерть
не забуду.

Оба вместе.

Н а т а л к а
Коли б любив
по-прежньому.
То б не мав цураться;
Не попустив свою милу
Другому достаться.

П е т р о
Люблю тебе
по-прежньому,
Не думав цураться;
Не попущу мою милу
Другому достаться.

Н а т а л к а. Я жизнь свою ненавижду, з серцем
не звладію,
Коли Петро мій не буде, то смерть
заподію.

П е т р о. Коли вірно Петра любиш, так живи
для його,
Молись богу, моя мила, не страшись
нікого.

Оба.

Бог pomoже серцям вірним пережити муки;
Душі ваші з'єдинились, з'єдинить і руки.

М и к о л а. Так, Наталко! Молись богу і надійся
од його всього доброго. Бог так зробить, що ви
обос незчуєтесь, як і щастя на вашій стороні буде.

Н а т а л к а. Я давно уже поклялась і тепер кля-
нусь, що, крім Петра, ні за ким не буду. У мене
рідна мати — не мачуха, не схоче своєї дитини
погубити.

П е т р о. Дай боже, щоб її природна доброта
взяла верх над приманою багатого зятя.

Н а т а л к а. Петре! Любиш ти мене?

П е т р о. Ти все-таки не довіряєш? Люблю тебе
більше, як самого себе.

Н а т а л к а. Дай же мені свою руку! *(Взявши
руки)*. Будь же бодрим і мені вірним, а я навек
твоя.

М и к о л а. Ай Наталка! Ай Полтавка! От дівка,
що і на краю пропасті не тільки не здригнулась,
но і другого піддержує. *(К Наталке)*. За се заспі-

ваю тобі пісню про Ворскло, щоб ти не важилась його прославляти собою, воно і без тебе славне. (Поет).

№ 18

Ворскло річка
Невеличка,
Тече здавна,
Дуже славно
Не водою, а войною,
Де швед поліг головою.

Ворскло зріло
Славне діло:
Як цар білий,
Мудрий, смілий,
Побив шведську вражу силу
І насипав їм могилу.

Козаченьки
З москалями
Потішились
Над врагами,
Добре бившись за Полтаву
Всій Росії в вічну славу!

Петро. Отже ідуть...

Микола. Кріпись, Петре, і ти, Наталко!.. Наступає хмара, і буде великий грім.

ЯВЛЕНИЕ 11

Те же, возный, выборный и Терпилиха.

Выборный. Що ви тут так довго роздабаврюєте?

Возный. О чем ви — теє-то як його — бесідуєте?

Терпилиха (увидя Петра). Ох, мені лихо!

Наталка. Чого ви лякаєтесь, мамо? Се Петро.

Терпилиха. Свят, свят, свят! Відкіль він взявся? Се мара!

Петро. Ні, се не мара, а се я — Петро, і тілом, і душею.

Возный (*к* *выборному*). Що се за Петро?

Выборный. Се, мабуть, той, що я вам говорив, Наталчин любезний, пройдисвіт, ланець.

Возный (*к* *Петру*). Так ти, вашець, Петро? Чи не можна б — тее-то як його — убиратись своєю дорогою, бо ти, кажеється, бачиться, видиться, здається, меж нами лишній.

Наталка. Почому ж він лишній?

Терпилиха. І відомо — лишній, коли не в час прийшов хати холодити.

Петро. Я вам ні в чім не помішаю, кінчайте з богом те, що начали.

Наталка. Не так то легко можна окончити те, що вони начали.

Возный. А по какой би то такой резонной причині?

Наталка. А по такій причині: коли Петро мій вернувся, то я не ваша, добродію.

Возный. Однако ж, вашеці проше, ви рушники подавали, сиріч — тее-то як його — ти одружилася зо мною.

Наталка. Далеко іще до того, щоб я з вами одружилася! Рушники нічого не значать.

Возный (*к* *Терпилихе*). Не прогнівайся, стара. Дочка твоя — тее-то як його — нарушаєть узаконенний порядок. А понеже рушники і шовковая хустка суть доказательства добровольного і непринужденного єя согласія бить мою сожительницею, то в таковом припадкі станете пред суд, заплатите пеню і посидите на вежі.

Выборный. О, так! так! Зараз до волосного правленія та і в колоду.

Терпилиха (*со страхом*). Батечки мої, умилосердітесь! Я не одступаю од свого слова. Що хо-

чете робіте з Петром, а Наталку, про мене, зв'яжіте і до вінця ведіте.

Наталка. Не докажуть вони сього. Петро нічого не вишоват, а я сама не хочу за пана возного:

до сього силою ніхто мене не принудить. І коли на те іде, так знайте, що я вічно одрікаюсь од Петра і за возним ніколи не буду.

Микола. Що то тепер скажуть?

Выборный. От вам і Полтавка! Люблю за обичай!

Герпилиха. Вислухайте мене, мої рідні! Дочка моя до сього часу не була такою упрямою і смілою; а як прийшов сей (указує на Петра)

шибеник, пройдисвіт, то і Наталка обезуміла і зробилась такою, як бачите. Коли ви не випровадите відсіль сього голодрабця, то я не ручаюсь, щоб вона і мене послухала.

Возный и выборный *(вместе)*. Вон, розбишако, із нашого села зараз... І щоб твій і дух не пах! А коли волею не підеш, то туди заправторимо, де козам роги правлять.

Терпилиха. Зслизни, маро!

Петро. Утихомиртесь на час і вислухайте мене: що ми любились з Наталкою, про те і богу, і людям ізвісно; но щоб я Наталку одговорював іти замуж за пана возного, научав дочку не слухати матері і поселяв несогласіє в сім'ї — нехай мене бог накаже! Наталко, покорися своїй долі, послухай матері, полюби пана возного і забудь мене навіки! *(Отворачивается и утирает слезы. Все показывают вид участия в горести Петра, даже и возный)*.

Терпилиха *(в сторону)*. Добрий Петро! Серце моє против волі за його вступається!

Наталка плачет, возный рассуждает.

Выборный. Що не говори, а мені жаль його.

Микола. На чім то все се окошиться?

Возный *(Петру)*. Ти, вашець — тес-то як його, — куда тепер помандруєш?

Петро. Я ішов в Полтаву, но тепер піду так, щоб ніколи сюда не вертатись... Іще пару слов скажу Наталці. Наталко! Я через тебе оставив Полтаву і для тебе в дальніх сторонах трудився чотири годи; ми з тобою вирости і згодовалися вкупі у твоєї матері, ніхто не воспретить мені почитати тебе своєю сестрою. Що я нажив — все твоє: на, возьми! *(Вынимает из-за пазухи завернутые в лубки деньги)*. Щоб пан возний ніколи не попрекнув тебе, що взяв бідну і на тебе іздержався. Прощай!

Шануй матір нашу, люби свого судженого, а за мене одправ панахиду.

Н а т а л к а. Петре! Нещастя моє не таке, щоб грішми можна од його одкупитися: воно тут! (*Показує на серці*). Не треба мені грошей твоїх. Вони мені не допоможуть. Но бідою нашою не потішаться вороги наші... І моїй житні кінець недалеко... (*Склоняється на плечо Петра*).

Т е р п и л и х а (*підбігаєт и обнімаєт Петра*).
Петре!

Н а т а л к а (*обнімаєт Петра, говорить матери*).
Мамо! Кого ми теряємо!

М и к о л а (*выборному*). А тобі як він здається?

В ы б о р н ы й. Такого чоловіка, як Петро, я зроду не бачив!

В о з н ы й (*вышел вперед на сцену*). Размишлял я предовольно, і нашел, что великодушноу поступок всякії страсті в нас пересиливають. Я — возний і признаюсь, что от рожденія моего расположен к добрим ділам; но, за недосужністю по должності і за другими клопотами, доселі ні одного не зділал. Поступок Петра, толіко усердний і без примісу ухищрення, подвигаєт мене на нижеслідующее... (*К Терпилихе*). Ветхая деньми! благословиши лі на благоє діло?

Т е р п и л и х а. Воля ваша, добродію! Що не зробите, все буде хороше: ви у нас пан письменний.

В о з н ы й. Добрий Петре і бойкая Наталко! Приступіте до мене! (*Берет их за руки, подводит к матери и говорит*). Благослови дітей своїх щастям і здоров'ям. Я одказуюсь од Наталки і уступаю Петру во вічноє і потомственное владініє з тим, чтоб зробив її благополучною. (*К зрителям*). Поєліку же я — возний, то по привілегії, Статутом мні наданоу, заповідаю всім: «Где два б'ються — третій не мішайсь!» і твердо пам'ятовать, що насильно милим не будеш.

П е т р о и Н а т а л к а (*когда возный говорит*

к зрителям, обнимают матъ, а по окончаннн гово-
рят). Мати наша рідная, благослови нас!

Т е р п и л и х а. Бог з'єднляєть вас чудом, нехай
вас і благословить своєю благодією...

М и к о л а. От такої-то наші полтавці! Коли
діло піде, щоб добро зробити, то один перед другим
хватаються.

В ы б о р н ы й. Наталка — по всьому полтавка.
Петро — полтавець, та й возний, здається, не з дру-
гой губернії.

П е т р о. Наталко! Тепер ми ніколи не розлучи-
мося. Бог нам поміг перенести біди і напасті, він
поможе нам вірною любовію і порядочною життяю
бути приміром для других і заслужить прозвище
добрих полтавців. Заспівай же, коли не забула,
свою пісню, що я найбільше люблю.

Н а т а л к а. Коли кого любиш, того нічого не
забудеш.

№ 19

Ой я дівчина Полтавка,
А зовуть мене Наталка:
 Дівка проста, не красива,
 З добрим серцем, не спесива.
Коло мене хлопці в'ються
І за мене часто б'ються,
 Но я люблю Петра дуже,
 А до других мні байдуже.
Мої подруги пустують
І зо всякими жартують,
 А я без Петра скучаю
 І веселості не знаю.
Я з Петром моїм щаслива,
І весела, і жартлива,
 Я Петра люблю душею,
 Він один владієть нею.

Хор.

Начинаймо веселиться,
Час нам сльози осушити;
Доки лиха нам страшиться, } (2)
Не до смерті ж в горі жити.

Нехай злії одні плачуть,
Бо недобре замишляють;
А полтавці добрі скачуть, } (2)
Не на зло другим гуляють.

Коли хочеш быть щасливим,
То на бога полагайся;
Перенось все терпеливо } (2)
І на бідних оглядайся.